

Sajátos nevelési igényű tanulók továbbtanulási lehetőségei

IMRIK ESZTER – GEBAUER FERENC

imrik.eszter@fpsz.net

gebauer.ferenc@fpsz.net

ABSZTRAKT

Jelen írásban bemutatjuk a sajátos nevelési igényű tanulók továbbtanulási, pályaválasztási lehetőségeit a köznevelés rendszerében, illetve a teljes életút során.

Képzési szintenként és iskolatípusonként áttekintjük a különleges bánásmódot igénylő tanulók számára nyújtott hátránykompenzálást, esélyegyenlőséget célzó kedvezményeket mind a bemeneti feltételek tekintetében, mind a képzési idő szakaszában.

A tanácsadó intézmény szemszögéből ismertetjük a speciális helyzetű tanulók megsegítésének lehetőségeit és sajátosságait.

Kulcsszavak: sajátos nevelési igény, pályaaorientáció, továbbtanulási lehetőségek, tanácsadás

DOI: [10.52092/gyosze.2024.4.2](https://doi.org/10.52092/gyosze.2024.4.2)

BEVEZETŐ

Az iskolázottság jellege és mértéke, valamint a későbbi életpálya összefüggései régi koroktól kezdve magától értetődők.

Míg a régi időkben az iskolázottság kiváltságos társadalmi rétegek privilégiuma volt, a modern társadalmakban az iskolába járás – bizonyos életkorig – általános és kötelező érvényűvé vált. Alapvető törekvésnek mondható a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű tanulók támogatása, az esélyegyenlőség előmozdítása. Ebben az írásban áttekintjük a speciális helyzetű tanulók továbbtanulási lehetőségeit, pályaaorientációjának sajátosságait a köznevelés, illetve a szakmai képzés rendszerében.

Áttekintjük azokat a fogalmakat, melyeket a köznevelési rendszer (és a közneveléssel kapcsolatos szabályozó dokumentumok) alapkategóriaként használnak, ismertetjük a pályaaorientáció fogalmi és célrendszerét, majd azt a közeget – az iskolarendszert – is, amely a különféle tanulócsoportok (köztük a speciális helyzetű tanulók) számára az intézményes szocializáció közeget biztosítja. Ezen fogalmi és intézményi keretrendszer különféle területei között kell a résztvevőknek a továbbtanulási, pályaválasztási döntéseiket meghozniuk.

Végül kitérünk a támogatás és segítségnyújtás lehetőségeire is, egyes speciális tanulócsoportok sajátosságait ismertetve.

A PÁLYAORIENTÁCIÓ ÉS NÉHÁNY KAPCSOLÓDÓ FOGALOM

A *pályaválasztás* kifejezés mellett mintegy három évtizede a *pályaaorientáció* fogalmat használjuk, mely az egyszerű választással szemben sokrétű tevékenységek folyamatát foglalja magában (Kenderfi,

2012). Ez a megnevezés jobban megfelel a mai valóságnak, hiszen a korábban statikusabb életpályamodellek helyett a mai képzések és munka világát a változékonyság jellemzi. Emiatt egy személy életútja során gyakran 5-6 nagyobb váltás is előfordul. A pályaválasztás helyett így inkább a *pályaeépítés* fogalma utal erre a tartalomra. Mivel ennek feladatai lefedik az egész aktív életpályát, *egész életen át tartó pályaorientációról és élethosszig tartó tanulásról (lifelong learning, LLL)* beszélünk (Borbély-Pecze et al., 2013).

Tág értelemben a pályaorientációt a személyiségfejlődés, illetve a szocializáció egyik aspektusaként foghatjuk fel. E folyamat során fejlődik az a tudás- és készségegyüttes, amely az egyént egyre inkább képessé teszi saját életpályája alakítására, reális döntésekre a tanulmányok és a munkavállalás terén.

Az életpályaeépítés célja az egyén gazdasági és pszichológiai szükségleteinek, jóllétének biztosítása. Ez a célrendszer – életszakaszonként más-más formában és eltérő tartalommal – az egész élet folyamán érvényes és dinamizáló: a pályaorientáció az egész életutat végigkíséri.

A pályaorientáció folyamata számos tényezőtől áll, megkülönböztethetünk az egyén szempontjából külső hatásokat, ezen belül fontos színtereket, mint a család vagy az iskola; jelentős aktorokat, referencia-személyeket, vagy -csoportokat, de olyan történeteket is, amelyek jelentős hatással bírnak a személy későbbi orientációjára, választásaira.

A pályaorientáció belső tényezői közé sorolhatjuk a személyes sajátosságokat, szükségleteket, motivációt, érdeklődést, adottságokat és képességeket, amelyek a külső tényezőkkel kölcsönhatásban alakítják az egyén életútját, törekvésein és választásain keresztül (Barna & Gebauer, 2017).

A pályaorientáció egy másik értelmezésben *pedagógiai tevékenység* is, melynek kiemelt színtere az iskola, s amely megalapozza az életpályával kapcsolatos készségek fejlesztését, illetve előkészíti és támogatja az életpálya alakulását befolyásoló választásokat, döntéseket. A pedagógiai pályaorientáció célrendszerének egyik fő komponense („alappillére”) a munka világának megismertetése, a *pályaismerethez* való hozzásegítés: az életkortól és élethelyzettől függően azon információkhoz való hozzáférés támogatása, amelyek az aktuális pályafeladatok sikeres megoldásához szükségesek. A pályaorientáció másik fontos célja a reális *önismeret* elősegítése, amely magába foglalja az elegendően motiváló belső törekvések (pályaérdeklődés) azonosítását és erősödését, illetve e törekvések megvalósításához szükséges erőforrások (pl. képességek) mérlegelését és aktivizálását a választott célok és feladatok függvényében (Hegyi-Halmos, 2016).

A pályaorientáció tehát egy számos tényezőtől álló összetett folyamat, melynek eredményességétől nagyban függ mind az egyén, mind a társadalom jólléte.

A PÁLYAORIENTÁCIÓ TÁMOGATÁSA

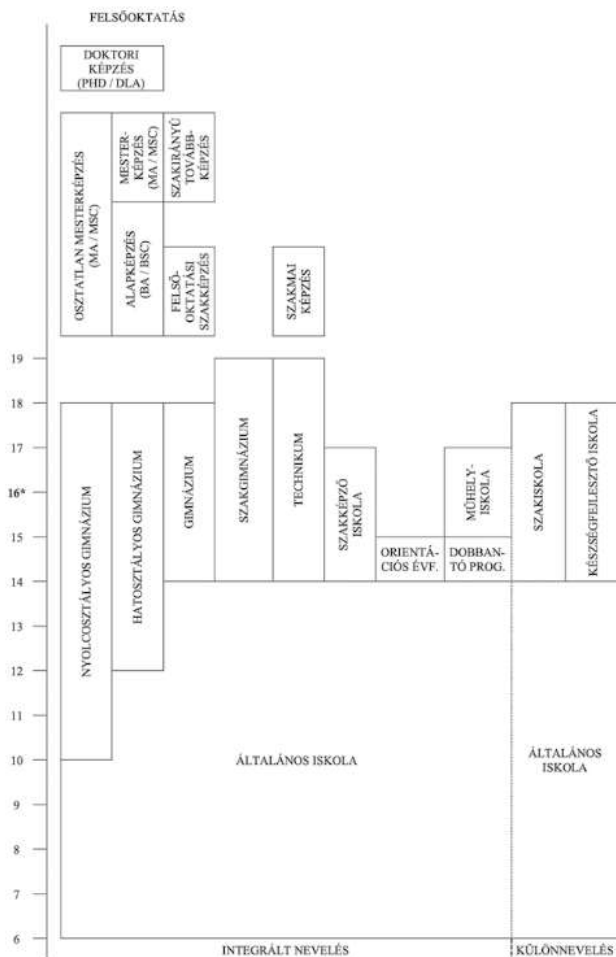
Röviden összefoglalva és a fenti megállapításokat folytatva, a *pályaválasztási tanácsadás* kifejezés tartalmilag az életpályával kapcsolatos döntések, feladatok támogatását jelenti. A mai fogalmak – *életút-támogató pályaorientáció, életpálya-tanácsadás (lifelong guidance, LLG)* – a segítő szervezetek profilja, a kliensek életkora, illetve fejlődési feladatai szerinti segítségnyújtást foglalnak magukba. A fejlett országok széleskörű human szolgáltatásként biztosítják a pályaorientáció támogatását. Hazánkban a pedagógiai szakszolgálatok – lévén, hogy célcsoportját legfőképpen a köznevelési rendszerben tanuló gyermekek és fiatalok alkotják – *továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás* néven nyújtanak pályaorientációs ellátást. Ennek tartalmát a 15/2013. (II.26) EMMI rendelet a *pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről* (26.§) határozza meg. Megvalósulási formái széles skálán mozognak a preventív csoportos tájékoztatástól a pedagógusoknak nyújt-

tott közvetett támogatáson át a több alkalomból álló, személyes konzultációig (Gebauer, 2017). A pedagógiai szakszolgálatok továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadása – szemben egyéb tevékenységeivel – preventív célrendszere miatt nem csak különleges bánásmódot igénylő tanulók számára hozzáférhető. A tanácsadást pedagógus és pszichológus szakemberek végzik a tanácskérő igényei szerint.

AZ ISKOLARENDSZER – MINT A PÁLYAORIENTÁCIÓ KÖZEGE

Ebben a fejezetben az iskolarendszernek azon tulajdonságait tekintjük át, amelyek a pályaaorientáció szempontjából jelentőséggel bírnak.

A pályaaorientáció jellegzetes feladata az oktatási rendszeren belüli eligazodás, a tudatos tervezés és eredményes előrehaladás támogatása is. A jelenlegi iskolarendszert sematikusan az 1. ábra mutatja be. (Az egyes iskolatípusok szempontunkból releváns sajátosságait a későbbiekben részletezzük.)

1. ábra. Az iskolarendszer szerkezete (saját szerkesztés).

A mai társadalmak iskolarendszereire jellemző az általános, illetve kötelező jelleg: adott életkorig (Magyarországon 16 éves korig) mindenkinek – egyéni adottságaitól jórészt függetlenül – részt kell vennie az oktatásban.

Az iskolarendszer jellemzője a horizontális és vertikális *tagoltság*. Az általános iskolai szakaszban a *horizontális* tagoltság az *integrált*, illetve részben vagy egészében gyógypedagógiai intézményben megvalósuló *különnevelésben* részesülő tanulókat különíti el, a középfokú oktatásban pedig az egyes iskolatípusokat különbözteti meg egymástól. A különnevelés keretei között zajló oktatásban való részvétel nem választás kérdése, hanem a pedagógiai szakszolgálat *szakértői bizottsága* által (a szülővel egyetértésben) meghozott döntés. Mivel ez korai életkorban (leggyakrabban iskolába lépéskor) történik, a legtöbb esetben sajátos iskolai életutat jelent a továbbtanulásra és a későbbi munkavállalásra vonatkozóan.

Annál a gyermeknél, tanulónál, akinél a fogyatékosság típusa, illetve annak mértéke indokoltta teszi, a szakértői bizottság különnevelést javasol. Ezen gyógypedagógiai oktatást-nevelést ellátó intézményekben a fogyatékosági típusnak megfelelő speciális gyógypedagógiai fejlesztés kis csoport-, osztálylétszám és speciális pedagógiai módszertan mellett valósul meg, mely a fejlesztés hatékonyságát és személyre szabottságát hivatott biztosítani.

A vertikális tagoltság a képzési rendszer többszintű mivoltára utal, amely feltételezi a választási lehetőségeket. A választási lehetőségekhez bemeneti feltételek, felvételi követelmények is társulnak. Témánk szempontjából fontos, hogy a felvételi követelmények mellett a speciális helyzetű tanulók számára – a hátránykompenzáció és az esélyegyenlőség elősegítése érdekében – *kedvezményeket* is biztosít az iskolarendszer. A középfokú felvételi kedvezmények indokoltságát az is alátámasztja, hogy a tankötelezettség okán a középfokú intézményválasztás minden diáknak kötelező.

Mivel a különböző iskolatípusok eltérő fejlődési utakat és kimeneteket eredményeznek, fontos – amennyire lehetséges – a bemenetkor előre látni a kimenet várható eredményeit, továbbmeneteli lehetőségeit. Ehhez stratégiai gondolkodás és tervezés, az egyes tanulási utak várható előnyeinek és hátrányainak mérlegelése szükséges.

A pályaaorientáció ebben a megközelítésben a többszempontú, reális, az egyén fejlődését, illetve céljainak elérését optimálisan ígéretessé tevő választások, döntések meghozatalának elősegítését jelenti. Ez a támogatás történhet *informális* kereteken belül (pl. a családban), történhet (történnie kell) az *iskolában* (pályapedagógiai tevékenységként), illetve erre szakosodott *intézményekben*, a köznevelési rendszer részeként működő pedagógiai szakszolgálatoknál.

SPECIÁLIS TANULÓI CSOPORTOK A KÖZNEVELÉSBEN

A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről megkülönböztet *kiemelt figyelmet igénylő* tanulókat¹. Ide sorolják a (gyermekvédelmi törvény szerint leírt) *hátrányos*, illetve *halmozottan hátrányos helyzetű* tanulókat, a (köznevelési törvényben leírt) *tartós gyógykezelés alatt álló*, illetve a *különleges bánásmódot igénylő* tanulókat. Utóbbi csoportba tartoznak a *kiemelten tehetséges* tanulók, a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő (BTMN) tanulók és a *sajátos nevelési igényű* (SNI) tanulók.

¹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 4. § (13).

A sajátos nevelési igényűek kategóriájába tartoznak a mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), beszéd- illetve értelmi fogyatékosokban érintettek (több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozott fogyatékoság), valamint az autizmus spektrumzavarral, illetve a súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavar valamelyik csoportjába tartozó egyéb pszichés fejlődési zavarral diagnosztizált gyermekek, tanulók. A kiemelt figyelmet igénylő tanulók alcsoportjait a 2. ábra foglalja össze.

2. ábra. Speciális tanulói csoportok (saját szerkesztés).

A fenti megnevezéseket jelen írásban nem kategóriaként kezeljük, mivel nem kizárólagosak, hanem együttesen is előfordulhatnak. Ilyen esetben a pedagógiai szakszolgálatok *szakértői bizottsága* a vezető tünet alapján határozza meg a sajátos nevelési igényt. (A Köznevelési Törvényben és a hivatalos köznevelési dokumentumokban szereplő fogalmak olykor eltérnek a gyógypedagógiában használt elnevezésektől. Jelen írásban, tekintettel az intézményrendszer dokumentumaiban szereplő megnevezésekre, nem a gyógypedagógiai, hanem a hivatalos formulákat használjuk.)

Mind a gyógypedagógia, mind a pályaaorientáció szempontjából fontos megkülönböztetnünk a *nehézség, zavar* és *fogyatékoság* fogalmát. A nevelés-oktatás ugyanis a sérülés jellege és súlyossága szerint *integráltan* vagy *különnevelő intézményben* történik. (Az intézményrendszer áttekintésével a következő fejezetben foglalkozunk.) A jelen írásunk szempontjából kiemelt jelentőségű, különleges bánásmódot igénylő – köztük a sajátos nevelési igényű – tanulók alcsoportjait a 3. ábra foglalja össze.

3. ábra. Különleges bánásmódot igénylő tanulók (saját szerkesztés).

Ismeretes, hogy a sajátos nevelési igényűnek minősülő gyermekek száma az elmúlt évek során növekvő tendenciát mutat (különösen az egyéb pszichés fejlődési zavarban és autizmus spektrumzavarban érintettek körében). Jelenleg – a KSH előzetes statisztikai adatai szerint – a 2023/2024. tanévben a teljes tanulónépesség 7,3%-a sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló (ld. 1. táblázat)

Feladatellátási hely	Gyermekek, tanulók létszáma		
	nappali oktatásban	ebből SNI (integrált és különnevelésben)	
Óvoda	323 524	12 330	3,8%
Fejlesztő nevelés-oktatás	2 591	2 591	100,0%
Általános iskola	712 394	62 878	8,8%
Szakiskola és készségfejlesztő iskola	6 660	6 614	99,3%
Szakképző iskola	56 210	8 333	14,8%
Technikum, szaggimnázium	170 670	10 130	5,9%
Gimnázium	194 104	4 545	2,3%
Összesen	1 466 153	107 421	7,3%

1. táblázat. A 2023/2024-es tanév előzetes köznevelési és iskolarendszerű szakképzési statisztikai adatai².

A továbbtanulási lehetőségek szempontjából fontos kérdés, hogy egy SNI tanuló integrált vagy különnevelésben részesül-e. A 2. táblázat ennek arányáról ad információt:

SNI tanulók	Létszám	%	Feladatellátási helyek száma	%
Különnevelésben	24 701	28,9%	400	4,4%
Integráltan	60 857	71,1%	8603	95,6%

2. táblázat. SNI tanulók összesített létszáma és az intézmények száma a 2023/2024. tanévben (óvoda, általános iskola és középfokú oktatási intézmények, országos adat)³.

Kategóriánként tovább bontva, a 3. táblázatban láthatjuk az egyes SNI-csoportok létszámát.

	Enyhe ért. f.	Középs. ért. f.	Hallási fogy.	Látási fogy.	Mozgás- szervi fogy.	Beszéd- fogy.	Halmozottan fogy.	Autizmus spektrum- zavar	Egyéb pszichés zavar
össz	14 030	4 268	1 373	627	1 613	6 540	4 085	11 011	42 011
%	16,4%	5,0%	1,6%	0,7%	1,9%	7,6%	4,8%	12,9%	49,1%

3. táblázat. SNI csoportok létszáma és arányai⁴

² <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-20232024-elozetes-adatok/oktatasi-adatok-2023-2024-elozetes-adatok.pdf> (letöltve: 2024.04.27.)
³ KIR-STAT (a04t28)
⁴ dani.oktatasi.hu - kir_stat2023_a04t28_sni_gyermekek_tanulok_szama_fogyatekossag_tipusa_szerint (letöltve: 2024.04.27.)

Pályafejlődés szempontjából a sajátos nevelési igényű tanulók korántsem alkotnak homogén csoportot. Vannak, akiknek továbbtanulási lehetőségei szinte alig térnek el a nem SNI tanulókéétól, és akadnak, akik esetében elvileg már a sajátos nevelési igény megállapításakor körvonalazható a számukra elérhető továbbtanulási lehetőségek meglehetősen szűk köre, mind az iskolatípusra, mind a képzésekre vonatkozóan.

SNI TANULÓK TOVÁBBTANULÁSI LEHETŐSÉGEI AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA UTÁN

Sajátos nevelési igényű tanulók az általános iskolában

Az általános iskolában a köznevelési törvény az integrált nevelésben részesülő SNI tanulók számára kötelezően sérülésspecifikus fejlesztést ír elő, melyet gyógypedagógus vagy konduktor szakember végezhet. A fejlesztés területét, irányait, heti óraszámát a szakértői vélemény tartalmazza.

Választási lehetőségek a középfokú oktatási intézménytípusok között

A pályaorientáció szempontjából az első fontos döntési pontok a 4. illetve 6. évfolyamon jelennek meg, amikor a *nyolc*, illetve *hat évfolyamos gimnáziumba* történő átmenet felé nyílik lehetőség. E két iskolatípus intézményeinek egy része – nem magas arányban – az intézményi alapidokumentumban előzetesen rögzített SNI diagnózissal rendelkező diákok jelentkezését is fogadja. Mivel azonban mind a nyolc, mind a négy évfolyamos gimnáziumok magas felvételi követelményeket támasztanak a jelentkezőkkel szemben, a felvett SNI tanulók aránya meglehetősen alacsony.

A legtöbb általános iskolás tanuló a 8. tanév után kerül a középfokú oktatásba. Ebben az életkorban még az évismétlő tanulók is tankötelesek, emiatt a középfokú beiskolázás általánosnak mondható.

Érettségit adó oktatás/képzés

A középfokú oktatási intézmények egyik csoportképző szempontja az, hogy *érettségit* adó oktatást biztosít-e (ld. 4. táblázat). E tekintetben a gimnáziumok, szakgimnáziumok és technikumok azoknak a diákoknak jelentenek elérhető tanulási környezetet, akik képességeik alapján teljesíteni tudják az érettségizet oktatás követelményeit. Az SNI tanulók között az ép értelmű (és súlyos tanulási zavarral nem rendelkező, vagy azt megfelelően kompenzáló fejlesztésben részesülő) tanulók esélyesek az érettségi megszerzésére.

Mint ismert, az érettségi bizonyítvány a későbbiekben megnyitja az utat az érettségire épülő szakképzés, illetve a felsőoktatás felé.

Középfokú szakmai oktatás

A középfokú oktatási intézmények másik fontos csoportosítási szempontja, hogy nyújt-e *szakmai oktatást*. A gimnáziumok kivételével valamennyi intézménytípus valamilyen szakmai végzettséget is nyújt (ld. 4. táblázat).

A SNI tanulók aránya mind a szakképzésben, mind az érettségit nem adó oktatási formákban – köztük a 2020-ban bevezetésre került „rugalmas tanulási utakon” – relatíve magasabb.

Érettségit adó középfokú oktatás	Érettségit nem adó középfokú oktatás	
Gimnázium	Orientációs évfolyam ⁵ Dobbantó program ⁶	Általános oktatás
Szakközépiskola Technikum	Szakképző iskola Műhelyiskola ⁷ Szakiskola (különnevelés) Készségfejlesztő iskola (különnevelés)	Szakmai oktatás/képzés

4. táblázat. A középfokú oktatási intézménytípusok (saját szerkesztés).

A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS KÍNÁLATA, ELÉRHETŐ INTÉZMÉNYEK ÉS TANULMÁNYI TERÜLETEK A SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ TANULÓK SZÁMÁRA

A középfokú oktatási intézmények (fenntartói döntés alapján) alapító okiratukban rögzítik, fogadnak-e (és milyen csoportba tartozó) sajátos nevelési igényű tanulókat. Amennyiben igen, a szakértői véleményben foglaltak szerinti fejlesztéseket biztosítaniuk kell.

A 2024/2025. tanévre meghirdetett tanulmányi területeket indító középfokú oktatási intézmények számát az 5. táblázat mutatja, sajátos nevelési igény szerinti csoportosításban.

intézmény-típus	integráló nevelés				különnevelés	
	gimnázium	szakközépiskola	technikum	szakképző iskola	szakiskola	készségfejlesztő iskola
intézmény összesen	557	66	490	344	88	77
autizmus spektrumzavar	128	14	71	49	46	63
egyéb pszichés zavar	323	50	391	301	41	19
beszéd-fogyatékos	141	11	126	100	35	38
hallási fogyatékos	195	8	126	79	33	40
látási fogyatékos	206	6	77	38	25	40
mozgásszervi fogyatékos	200	5	84	34	24	35
enyhe fokban ért. fogyatékos	-	-	-	47	86	6

5. táblázat. A középfokú oktatás kínálata a 2024/2025. tanévben, országos adatok⁸.

⁵ A rugalmas tanulási utak részeként, a továbbtanulási irányt választani nem tudó/középfokú tanulmányokra nem felkészült tanulók számára kialakított oktatási forma, melynek célja a megfelelő középfokú oktatási intézmény kiválasztására, illetve eredményes elvégzésére való felkészülés.

⁶ A rugalmas tanulási utak részeként, a Műhelyiskolai képzésre felkészítő évfolyam, 16 év felettiek számára.

⁷ A rugalmas tanulási utak részeként, a Dobbantó programot elvégzett vagy befejezett 8. évfolyammal rendelkező, 16 éven felüliek számára elérhető 6-24 hónapos képzés.

⁸ KIFIR 2024/2025 – kifir2.kir.hu/TITJegyzekKereso/Home/Letoltesek (letöltve: 2024.04.25.)

A középfokú szakképzés kínálata SNI tanulók számára

A középfokú szakképzés kínálatát a *Szakmajegyzék* foglalja össze, mely 25 ágazatban 175 szakmai képzést kínál. A szakképzés SNI tanulók számára történő hozzáférhetősége függ az adott szakma műveléséhez szükséges követelményektől (egészségügyi és pályalkalmassági kritériumaitól), valamint a többi iskolatípussal azonos módon, az adott szakmát meghirdető iskola alapító okiratában megjelölt, fogadható SNI tanulók körétől. Az integrált nevelésben elérhető középfokú szakmákat (a teljes kínálathoz képest) a 6. táblázat foglalja össze. Különnevelésben sérülésspecifikus, *speciális kerettantervek* szerint zajlik a szakmai oktatás ún. részszakma kimenettel (egy adott szakma meghatározott moduljainak elvégzéséről való tanúsítvány).

Középfokú szak- képzés	Integrált nevelésben							Különnevelésben				
	nem SNI	egyéb fejl. z.	aut. sp.	beszéd- f.	látási f.	hall. f.	mozg. f.	enyhe éf.	középs. éf.	látási f.	hall. f.	mozg. f.
ágazat	25	25	10	22	11	16	8	14	-	8	8	3
érettségihez kötött szakmák	101	63	19	46	23	31	11	-	-	-	-	-
érettségit nem igénylő szakmák	78	44	13	32	5	26	1	37	14	12	15	3
összesen	179	107	32	78	28	57	12	37	14	12	15	3

6. táblázat. Középfokú nappali tagozatos szakképzésben tanulható szakmák száma SNI-kategóriánként⁹.

Összefoglalva, a SNI tanulók számára elérhető tanulmányi területek száma és aránya a 2024/2025. tanévben (ld. 7. táblázat):

tanulmányi terület típusa	tanulmányi terület (db)	SNI tanulókat fogad ¹⁰	
gimnázium	2005	1559	77,76%
szakgimnázium	410	336	81,95%
technikum	1951	1732	88,77%
szakképző iskola	1557	1463	93,96%

7. táblázat. SNI tanulók számára elérhető tanulmányi területek száma és aránya¹¹.

⁹ KIFIR 2024/2025 alapján - kifir2.kir.hu/TTJegyzekKereso/Home/Letoltesek (letöltve: 2024.04.25.)
¹⁰ Legalább egy SNI kategóriát fogadó tanulmányi területek (tanulócsoporthoz) száma.
¹¹ KIFIR 2024/2025 szűrés - kifir2.kir.hu/TTJegyzekKereso/Home/Letoltesek (letöltve: 2024.04.25.)

Felvétel a középfokú oktatásba

A középfokú felvételi eljárásrendje egységesen vonatkozik minden 8. osztályos diákra. A felvételi folyamat része a tanulmányi eredmények figyelembevétele mellett a *központi írásbeli* vizsga teljesítése magyar nyelv és matematika tantárgyból, melynek eredményét az iskolák többsége (kivéve a szakképző iskolák, illetve a különnevelést biztosító szakiskolák, készségfejlesztő iskolák) figyelembe veszi a felvételi pontok számításánál. A felvételi részét képezheti szóbeli vizsga, illetve szakmai oktatást nyújtó intézményeknél gyakorlati vizsga, valamint az adott szakmához kapcsolódó egészségügyi alkalmasság és pályalkalmasság mérlegelése.

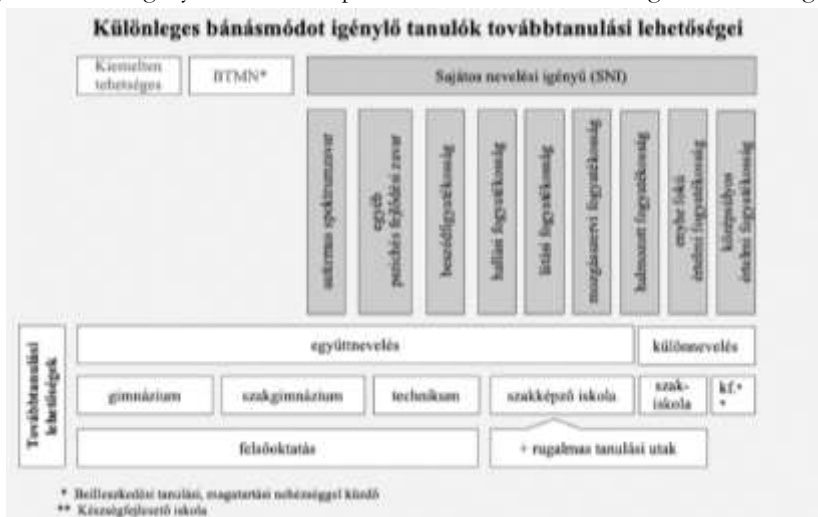
Az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében a sajátos nevelési igényű tanuló szülője kérvényezheti a szakértői véleményben foglaltak szerinti mentességek, kedvezmények igénybevételét a központi írásbeli vizsga során. (Mentesség alatt a matematika írásbeli értékelése alóli, illetve a magyar nyelvi feladatlap helyesírásra vonatkozó feladatainak értékelése alóli mentesség; kedvezmények alatt a szakértői véleményben foglaltak szerint a vizsgahelyzetben biztosított hosszabb felkészülési idő, illetve segédeszközhasználat – pl. számológép – értendő.)

Továbbtanuláskor figyelembe veendő szempontok

A továbbtanulási kérdések optimális megoldásához a sajátos nevelési igényű tanulók szüleinek (és az őket segítő pedagógusoknak, elsősorban a középfokú beiskolázásért felelős osztályfőnöknek) fokozott tudatosságra van szükségük, hogy a speciális körülményeket figyelembe véve tervezzék meg a továbbtanulási cél kiválasztását és a kapcsolódó előkészületeket. A teljesség igénye nélkül a főbb szempontok:

- a szakértői vélemény érvényességi időtartama (a következő felülvizsgálat időpontja, amennyiben a vélemény nem végleges);
- a szakértői vélemény továbbtanulással kapcsolatos tartalmi elemei (integrált vagy különnevelő középfokú oktatási intézményben folytatandó-e a tanulmányok; a felvételi eljárásban érvényesíthető kedvezmények, mentesítések köre);
- a megcélzott iskolák sajátos nevelési igényre vonatkozó információi;
- a felvételi eljárásrend teendőinek és határidejének ismerete.

A sajátos nevelési igényű tanulók középfokú továbbtanulási lehetőségeit a 4. ábra foglalja össze.

4. ábra. Különleges bánásmódot igénylő tanulók továbbtanulási lehetőségei (saját szerkesztés).

SNI TANULÓK TOVÁBBTANULÁSI LEHETŐSÉGEI A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS UTÁN

A középfokú oktatás utáni továbbtanulási lehetőségek – nemcsak az SNI tanulók számára – jelentős mértékben eltérőek az intézmény típusától függően. Ezzel együtt néhány, a pályorientáció szempontjából releváns, általános érvényű – valamennyi iskolatípusban tanuló diákra érvényes – kijelentés tehető:

- Középfokú oktatási intézménytípustól függetlenül, a középfokú oktatás befejezése után – szakképesítés birtokában vagy anélkül –, lehetőség nyílik a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre.
- A jelenlegi szabályozás szerint a szakképzésben két szakmai végzettség ingyenesen megszerezhető az életút során. Amennyiben a tanuló már szakmai végzettséget szerzett, még egy ingyenes képzés elvégzésére van lehetőség. Ha a fiatal a középfokú képzést követően tervezi egy újabb szakképesítés megszerzését, ezt 24 éves korig nappali rendszerben is elvégezheti.
- A sajátos nevelési igényű tanulók *tankötelezettsége meghosszabbítható* annak a tanítási évnél a végéig, amelyben a huszonharmadik életévét betölti. A tankötelezettség meghosszabbításáról a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján annak az iskolának az igazgatója dönt, mellyel kapcsolatban a tanulói jogviszony fennáll¹².

Az alábbiakban sorra vesszük a középfokú oktatásban végzett SNI tanulók továbbmeneteli lehetőségeit.

Érettségizett fiatalok továbbtanulási lehetőségei

Bár a sajátos nevelési igény sérülésspecifikusan szűkítheti a továbbtanulási lehetőségeket, a legtagabb mozgásteret a *gimnáziumi érettségi* kínálja, amellyel a szakképzési kínálat teljes spektruma (érettségire épülő része is), a *felnttktépzés* (ld. később) illetve a *felsőoktatás* elérhető. A tanulmányok folytatása nélkül a munkaerőpiacon történő elindulás is lehetséges.

Továbbtanulás szempontjából a *technikumban*, illetve *szakgimnáziumban* szerzett szakképesítés és érettségi a további szakképzés, felnttktépzés vagy *szakirányú* (illetve az adott eredményeket felvétel feltételként elfogadó) *felsőoktatás* számára nyit lehetőséget.

A felsőoktatásba készülő sajátos nevelési igényű tanulók – az intézményi pontok körében *fogyatékosság* jogcímen – felvételi többletpontokat kaphatnak (a felsőoktatási intézmények saját rendelkezései szerinti mértékben).

Az érettségit nem adó középfokú oktatási intézménytípusokban végzettek lehetőségei

A *szakképző iskola* befejezése után (amennyiben a fiatal második szakképesítést, vagy az érettségi megszerzésére történő felkészítő oktatást nem választ) a munkaerőpiacon történő elhelyezkedésre nyílik lehetőség. A hároméves képzési idő következtében számos fiatal még kiskorúnak számít, amely a munkaerőpiacon történő elhelyezkedésben átmenetileg (a nagykorúság eléréséig) speciális helyzetet teremt.

A szakiskolában végzett fiatalok számára is elérhető második (rész)szakképesítés megszerzése, mely a tankötelezettség meghosszabbítása által nappali tagozaton is elvégezhető.

A rugalmas tanulási utak között a *műhelyiskolai* végzettség nem kizárólag sajátos nevelési igényű tanulók számára nyitott. Ebben a keretben is két (rész)szakképzettség szerezhető.

¹² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 45. § (3).

A középfokú oktatási intézményekben tanulók esetében az integrált oktatás keretein belül az SNI tanulók aránya a szakképző iskolában relatíve a legmagasabb, gimnáziumban a legalacsonyabb. Ez (is) előrevetíti, hogy a felsőoktatásba kevés sajátos nevelési igényű tanuló jut el.

Feladatellátási hely	Középfokú oktatási intézményben tanulók létszáma		
	nappali oktatásban	ebből SNI	
Gimnázium	194 104	4 545	2,3%
Technikum, szakgimnázium	170 670	10 130	5,9%
Szakképző iskola	56 210	8 333	14,8%
Szakiskola és készségfejlesztő iskola (különnevelés)	6 660	6 614	99,3%
Összesen	427 644	29 622	6,9%

8. táblázat. SNI tanulók száma és aránya a középfokú oktatásban¹³.

A felnőttképzés által nyújtott lehetőségek

A felnőttek *szakmai oktatása*, illetve *felnőttképzés* keretében számtalan képzési lehetőség közül lehet választani.

Az *iskolarendszerű szakképzésben* állami támogatással két szakképesítés ingyen megszerezhető nappali, esti és levelező formában.

A *felnőttképzésben* költségtérítéssel keretek között számos egyéb képzés is elérhető, jellemzően rövidebb idő alatt. A képzőintézmények bemeneti feltételként meghatározzák a belépéshez szükséges alapidokumentumot (alapfokú végzettség vagy érettségi) illetve a szakmához kapcsolódó egészségügyi és pályaalkalmassági feltételeket. Sajátos nevelési igényű fiatalok esetében a felvételi folyamatban a közoktatásban érvényes szakértői vélemény és a benne foglaltak már nem jelentenek befolyásoló tényezőket (sem kizáró okot, sem kedvezményt), a jelentkező egyéni érdeklődése és képességei döntenek a felvétel sikerességéről.

FOGYATÉKOS HALLGATÓK A FELSŐOKTATÁSBAN

A felsőoktatás intézményrendszerében és hivatalos dokumentumaiban a *különleges bánásmódot igénylő, sajátos nevelési igényű (SNI)* fogalmak nem szerepelnek, helyette *fogyatékosággal élő hallgató* kifejezés használatos (az egyetemek belső dokumentumaikban más megnevezéseket is alkalmaznak, pl. *sajátos helyzetű, speciális szükségletű hallgató*).

Másik eltérés a középfokú oktatáshoz képest, hogy bár a középfokú oktatásban az érettségi eljárás során a *beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel* rendelkező tanuló is jogosult a szak-

¹³ <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-20232024-elozetes-adatok/oktatasi-adatok-2023-2024-elozetes-adatok.pdf> (letöltve 2024.04.26.)

értői véleményében leírtak szerinti kedvezményekre, a felsőoktatásban a korábban BTMN kategóriával rendelkező tanulókra nem vonatkoznak a fogyatékkal élő hallgatókat megillető kedvezmények (Imrik, 2023).

Felvételi eljárás

A felvételi eljárás során *esélyegyenlőség* jogcímen többletpont jár a hátrányos helyzetű és a fogyatékkal élő jelentkezőknek. Kivételt képeznek azok a szakok, ahol gyakorlati vizsga alapján számítják a felvételi pontszámot. Az adott jogcím alapján adható *intézményi pont* értékének meghatározása az adott egyetem hatásköre. A jelentkező fogyatékosága (korábbi kifejezés szerint: sajátos nevelési igénye) kizárólag részletes szakértői véleménnyel igazolható. Amennyiben a felsőoktatási intézmény a felvétel feltételül egészségügyi, pályaalakmassági, szakmai alkalmassági követelményt határoz meg, a fogyatékkal élő jelentkezőt a felsőoktatási intézmény szabályzata szerint illethetik meg kedvezmények, illetve felmentések úgy, hogy ezen kedvezményeknek a fogyatékoság jellegéhez kell igazodniuk és nem vezethetnek a felvételhez szükséges alapvető tanulmányi követelmények alóli teljes felmentéshez (Imrik, 2023). Bizonyos szakokon egy-egy fogyatékoság a felvétel kizáró oka lehet (pl. a tanító, az óvodapedagógus és a konduktor szakon ilyen a dislexia, diszgráfia, diszkalkulia, a súlyos mentális, pszichés zavarok és az egyéb részképességzavar).

Egyetemi élet

A felsőoktatásba bekerült hallgatók – igényük esetén – *fogyatékoság* jogcímen esélyegyenlőséget elősegítő kedvezményekben részesülhetnek. Ez a fogyatékosághoz igazodó felkészítést és vizsgáztatást jelenti, továbbá minden olyan segítséget, amely hozzájárul ahhoz, hogy teljesíteni tudja a hallgatói jogviszonyából eredő kötelezettségeit. Kedvezményként az írásbeli helyett szóbeli, vagy a szóbeli helyett írásbeli vizsga is kérhető, segédeszközök használata és többletidő is megengedhető. A fogyatékosággal élő hallgató az államilag támogatott képzési időnél négy félévvel többel rendelkezik (összesen, maximum 16 félév). A mentességek, kedvezmények nem járnak automatikusan, minden esetben kérvényezni kell az adott intézmény szabályzatában rögzített eljárásrend szerint (Imrik, 2023).

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

Az eddigiekben áttekintettük az iskolarendszer pályaorientációs vonatkozásait és a sajátos nevelési igényű tanulókra vonatkozó főbb szempontokat. Mivel az életpálya-építés a sajátos nevelési igényű tanulók (és szüleik) számára fokozott nehézséget jelent – mind az egyéni fejlődés menet szubjektív tényezői, mind az iskolarendszer objektív feltételei közepette –, ezért esetükben megemelkedik a támogatás fontossága, melyet a pályaorientációban érintett szereplők (a szülők mellett elsősorban a tanulóval közvetlenül foglalkozó pedagógusok) nyújthatnak. Ehhez alapfeltétel a *tájékozottság*, mely az oktatási rendszerben való eligazodáshoz szükséges; s amely számos esetben – éppen a sajátos helyzetből fakadó – részletszabályok ismeretét is magába foglalja. A sajátos nevelési igényű tanulókra ugyanis fokozottan érvényes, hogy az általános szabályok alkalmazása az *egyéni sajátosságok* tekintetbe vételével adaptálható eredményesen.

A sajátos nevelési igényű tanulók – és szüleik – esetében gyakran tapasztalható jellegzetesség, hogy a továbbtanulási döntések optimális megoldását nehezítheti az akadályozottságból eredő hátrányokkal való (újra)találkozás élménye és az ebből fakadó negatív érzelmek. A támogatásnak ezért adott esetben erre is ki kell terjednie.

A pályaeorientáció segítése optimális esetben ezért korántsem egyszeri, izolált döntési helyzetekre fókuszáló tevékenység, hanem sokrétű, a gyermekkel/tanulóval kapcsolatban álló személyek fejlesztő szemléletű, támogató jelenléte a gyermek és a család körül. Jóllehet e megállapítás idealisztikusnak tűnhet, végső soron azonban ennek perspektívájában tervezendők (és értékelhetők) a megvalósított támogatások.

Amennyiben az adott döntési pontoknál megfelelő támogatás segíti a családot, feltételezhető a tudatosabb és felkészültebb döntéshozatal, illetve a realitások talaján történő, kiegyensúlyozottabb iskolai (és később szakmai) előmenetel.

Irodalomjegyzék

- Barna Gy. & Gebauer, F. (2019). *Pályaeorientációs tematikus nap*. Oktatási Hivatal.
- Borbély-Peczé T., Gyöngyösi K. & Juhász Á. (2013). Az életút-támogató pályaeorientáció a köznevelésben (1. rész). *Új Pedagógiai Szemle*, 14(5-6), 32–50. URL: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-életút-támogató-pályaeorientáció-a-köznevelésben-1-rész-0>
- Gebauer F. (2017). A Pályaválasztási Tanácsadó – ma. In Gebauer F. (szerk.) *Változások-Választások. 50 éves a Fővárosi Pályaválasztási Tanácsadó*. (pp. 35–59) Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat Továbbtanulási és Pályaválasztási Tanácsadó Tagintézménye.
- Hegyi-Halmos N. (2016). *Az iskolai pályaeorientáció szerepe és gyakorlata a hazai köznevelési intézményekben*. [PhD disszertáció], ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Imrik E. (2023). Speciális helyzetű hallgatók a felsőoktatásban. Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat Továbbtanulási és Pályaválasztási Tanácsadó Tagintézménye. URL: <https://palyavolasztas.fpsz.hu/download/specialis-helyzetu-hallgatok-a-felsőoktatásban/> Letöltés ideje: 2024.04.25.
- Kenderfi M. (2012). A pályaeorientáció folyamatának korszerű értelmezése. In Szilágyi K. (szerk.) *A pályaeorientáció szerepe a társadalmi integrációban*. (pp. 6–12), ELTE Társadalomtudományi Kar.

Jogszabályok

- 15/2013. (II. 26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről. Letöltés ideje: 2024.04.25. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300015.emm>
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről Letöltés ideje: 2024.04.25. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

Further education opportunities for pupils with special educational needs

ABSTRACT

This paper presents the further education and career choices of pupils with special educational needs in the public education system and throughout their life course.

It provides an overview of the compensatory and equal opportunities benefits for pupils with special educational needs, both at the entry level and during the period of education, by level of education and by type of school.

The possibilities and specificities of helping pupils with special needs from the perspective of the guidance institution are described.

Keywords: special educational needs, career guidance, further education opportunities, counselling.
